

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Gyógyszerészet 26. 103—103. 1982.

Schams Ferenc
(1780—1839)

DR. KOLOZS CSABA

A szerző felidéri Schams Ferenc csehországi származású, de magát magyarnak valló gyógyszerész, kiváló ampelológus, szőlész-borász, a hazai szőlőművelés első tudományos művelője és a szőlőiskola első szervezőjének emlékéit, születésének 200 éves évfordulója alkalmából.

*

A szőlőtermesztés területén elért nagyszerű eredményei máig is időszerűek s a II. világháború utáni szőlő termőterület újratelepítéséhez iránymutatóul szolgáltak.

Kétszáz éve, 1780. december 2-án született Schams Ferenc Leitmeritz-ben (ma Litomerice) [1, 2, 3, 7, 8, 10, 11]. Csehországban, szudéta-német polgári családban. Elemi iskoláit szülővárosában végezte, majd gyógyszerész gyakornok lett a vidék legfejlettebb ipari gócpontjában fekvő Reichenbergben. A prágai német egyetemen vizsgázott előtanulmányaiból, majd 1803-ban a gyógyszerészi oklevelét már Bécsben szerezte meg [8].

Mint hogy a XIX. század elején még tartott a nyugatról hazánk földjére történő betelepülés, új otthonok alapítása, Schams Ferenc is a bevándorlókkal érkezett még 1803-ban. A szerémségi Péterváradon telepedett le és nyitott gyógyszertárat. — Családot alapított s rövidesen a város közmegebecsülésnek örvendő polgára lett. Gyógyszertára volt a helybeli értelmiség találkozóhelye s a nagy történelmi múlttal rendelkező város vezetőivel kötött barátságot haláláig fenntartotta.

Ez azért érdemel kiemelés, mert mintegy másfél évtizedes gyógyszerészi működés után 1817-ben felhagyott eddigi hivatásával s új ismeretek szerzése utáni vágy kerítette hatalmába. — A szerémségi táj hatása alatt érdeklődése egyre inkább a szőlőtermesztés és borászat felé terelődött s mint hogy gyógyszerészi működése mellett nem foglalkozhatott kellő mértékben a természettudomány új területeivel — eladta gyógyszertárát s 1818-ban Pestre költözött.

Pedig gyógyszerésznek sem lehetett mindennapi egyéniség, hiszen a Szentpétervári Gyógyszerészeti Egylet tiszteletbeli tagjává választotta s ez arra enged következtetni, hogy kollégáink hazánk határain túl is ismerték [8].

Pest abban az időben kezdett a magyar élet központjává lenni, bár az utcákon még magyar, német, szlovén, görög stb. nyelvek zúrvara hangzott, de már kialakulóban volt a reformkor nagy egyéniségeinek köre.

Schams ebben a környezetben minden szellemi és anyagi erejével új hazája szőlőtermesztésének megújításával kezdett foglalkozni. A Csehországban született, Bécsben diplomázott s Péterváradon gyógyszerészkedett Schams Ferenc, szóban és írás-

ban mindig magyarnak vallotta magát annak ellenére, hogy magyarul törve beszélt s nevezetes, ma is forrásmunkáinak számító műveit német nyelven írta [8, 12].

Schams Ferenc nagy elhatározásához tudni kell, hogy a magyar szőlészet és borászat — mely a mezőgazdaság jelentős százalékát képviselte már akkor is — a XIX. század elején nagyon elhanyagolt helyzetben volt. Nemzetgazdaságunk szempontjából oly fontos bortermelésünk már a korábbi századokban hanyatlásnak indult a tokaji borvidék kivételével. — A török megszállás alatt a szőlőket nagyrészt kiirtották, lévén, hogy a „Próféta” tanítása tiltotta híveinek a szeszes ital élvezetét, de a XVIII. században tovább is romlott a helyzet. A hétéves háború után nagy arányban megindult az osztrák szőlőtelepítés s a magyar borok vámkülföldre való vitelét csak abban az esetben engedélyezte a kamarilla, ha a kereskedő egyidejűleg ugyanannyi osztrák bort is exportált. — Nagy kellősége lett volna a magyar boroknak a napoleoni háborúk alatt, ennek ellenére I. Ferenc császár nem járult hozzá a magyar borok kiviteléhez. Ez az évszázados háttérbe szorítottság rontotta a minőséget, a termelési érdekeltiséget.

A reformkorban mezőgazdaságunk helyzete is napirendre került s fejlesztése érdekében Széchenyi javaslatára Decsényi Pál a Nemzeti Kaszinóban 100 arannyal jutalmazott pályázatot írt ki 1828 júniusában egy magyar gazdasági tanácsadó megírására — melyre Schams is beküldte munkáját [3]. Ezt 1830-ban az alábbi címmel adták ki: „Betrachtung über Ungarns Weinbau, oder auf Erfahrungen gegründete Belehrungen zur möglichen Verbesserung dieses wichtigen Landwirtschafts-Zweigen. 1830. Pest.” [8]. Majd 1832—1833-ban újra kiadták.

Schams ezzel természetesen nem nyerte el a 100 aranyat, hiszen a mezőgazdaság egy részének újjáélesztéséről szólt csak a munkája, viszont felhívta magára kora nagy egyéniségeinek, Széchenyinek, Wesselényinek és a többieknek figyelmét. Számos szakkönyvet írt a szőlőtermesztésről, beutazta hazánk nevezetesebb szőlőtermesztő tájait, tapasztalatokat szerzett, majd összehasonlította és tanácsokat adott. Úgy ismerte hazánk szőlőtermelő tájait, mint előtte senki más [3]. Helytörténeti műveket alkotott s mint hogy németül írt, hazánkról szóló tájékoztatásai nemzetközi érdeklődésre is számot tartottak, ezekből ismerték meg közelebről a külföldiek Pestet, Budát, Péterváradot stb. Külföldi szakfolyóiratokban publikált s egyik eljárását még ma is „baranyai zöld-oltás”-ként ismerik [13]. Növényteni, kémiai ismereteit a borászatban hasznosítva tanácsokat adott a minőség javítására,

az erjesztés, eltartás tisztaságára, mely munkássága átnyúlik az élelmiszer kémia területére. Tapasztalatait részben önálló munkaként — pl. „Kritikai vizsgálódások a magyarországi szőlőtermesztés gáncsai és fogyatkozásai körül” 1834. Pest. [4] c. munkája — részben az általa alapított és szerkesztett, magyar és német nyelven megjelenő, hazánkban első, szőlészeti és borászati szakfolyóiratban jelentette meg, melynek címe: „Magyarország bortermelését és készítését tárgyaló folyóirat”. Korán elhunyt s így a lap csak három évfolyamot ért meg. Önköltségi áron hozta forgalomba [14].

Segítő társai is voltak, többek között *Majeffy Xavér Ferenc* budai polgár, aki megvásárolta *Görög Demeter* híres szőlő fajtagyűjteményét, mely idővel átkerült az OMGE gondozásába, majd 1857-ben *dr. Entz Ferenc* áttelepítette a Kertészeti Akadémia, a mai Kertészeti Egyetem területére [6]. — Patrónusai segítségével *Schams* a Sashegy lankáin 5 hold földhöz jutott kísérleti és tanulmányi feladatok végrehajtására [8]. Ez volt az első szőlőiskola hazánkban, az ún. „venyige-iskola”, melynek régies neve is önmagáért beszél.

Az 1835-ben megalakult Magyar Gazdasági Egyesület választmányi tagja, számos kitüntetés birtokosa, Londontól Szentpétervárig a különböző mezőgazdasági társulások, egyesületek, intézmények valóságos vagy levelező tagja — a sok utazás közben szerzett meghűlésben 1839-ben, egyik útja alkalmával, a Baranya megyei Lakipusztán meghalt [3, 7, 8, 9, 10].

Mint a reformkor nagy egyéniségét a szőlőtermesztésben az illetékes szakmai körök nyilvántartják, emlékét ápolják. Nekünk gyógyszerészeknek sem szabad emlékét a feledés homályának áldozatul engedni, mert a magyar mezőgazdaság eme szektorára iránti érdeklődése a szereségi gyógyszerészkedésben gyökerezik s gyógyszerészi-botanikai képzettség nélkül aligha tudott volna olyan hatással lenni a szőlészet szakirodalmára, hogy a második világháború pusztításai után időszerű szőlőtermelési újjáépítésnél is mintaként szolgálhasson.

IRODALOM

1. *Szathmáry László*: Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítője. 7. évf. 271—272 l. (1931). — 2. *Schedel (Toldy) Ferenc és Vörösmarty Mihály*: Figyelmező 1839. 366. l. — 3. *Rapaics Raymund*: Magyar gyümölcs. M. kir. Természettudományi Társulat 187., 189., 190., 228., 229., 263. l. Bp. 1940. — 4. *Schams Ferenc*: Ungarns Weinbau in seinen ganzen Umfange 1832—1833. Pest. Wigand Druck Landerer. — 5. *Schams Ferenc*: Kritikai vizsgálódások a magyarországi szőlőtermesztés gáncsai és fogyatkozásai körül 1834. Pest. — 6. *Ertz Ferenc*: Kertészeti Füzetek 1857—1859. Bp. — 7. *Kenyeres Agnes*: Magyar Életrajzi Lexikon II. k. 581—582. 1969. MTA. — 8. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái XII. k. 1908. 320—322. Hornyánszky Viktor Budapest. — 9. *Galgóczy Károly*: Magyar Gazdasági Egyesület Emlékkönyve Bp. 1879. 138 l. — 10. *Pallas Nagy Lexikon* XVI. 927. — 11. *Dr. Geday Gusztáv*: Kertgazdaság, 72/1 1972. 4. évf. 2. sz. 72—75 p. — 12. *Dr. Geday Gusztáv*: Kertészet és Szőlészet 1980. 50—51. sz. — 13. *Jeszzenszky Árpád*: Oltás, szemezés, dugványozás. Mezőgazdasági kiadó Bp. 1975. — 14. *Kelemen Sándor*: Agrártudomány XII. évf. 12. sz. 1960.

(Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tanács Gyógyszertári Központ 1936. sz. gyógyszertára, Miskolc, Széchenyi u. 76. — 3530)

Érkezett: 1981. V. 8.

Д-р Ч. Колош: *Ференц Шамс (1780—1839)*

Автор вспоминает фармацевта Ференца Шамса родом из Чехии но считавшего себя венгром, отличного ампеолога, винодела, первого научного деятеля в области венгерского виноградарства и первого организатора школы виноградарства, по случаю 200-летней годовщины со дня его рождения.

Dr. Cs. K o l o z s: *Ferenc Schams—life and work*

The life and work of *F. Schams*, an excellent Hungarian pharmacist of Bohemian origin (1780—1839) is recalled. After obtaining his pharmacist's qualification at the Vienna University, he established a pharmacy in Pétervárad, where he worked from 1803 to 1817, when he moved to Pest. In addition to his professional activities, he was an excellent oenologist and ampelologist, the first scientific worker of both arts in Hungary. He founded, edited and published on non-profit base a journal of wine-culture and established a "Vine-shoot School", which became later the base of the "Horticultural University". Honoured by numerous distinctions, memberships of different agricultural societies from London to Petersburg, he died in 1939 in Lakipusztá (County of Baranya, Hungary).

Dr. Cs. K o l o z s: *Ferenc Schams (1780—1839)*

Verfasser bringt den aus der Tschechoslowakei stammenden, sich aber als ungarisch bekennenden Ferenc Schams (1780—1839) anlässlich des 200 jährigen Zentenariums seiner Geburt in Erinnerung. Genannter war ein ausgezeichnete Ampelologe, Weinbauer-Weinkundiger, der Erste der den einheimischen Weinbau wissenschaftlich kultivierte und er war der erste Organisator der Weinbauschule. Sein Apothekerdiplom erwarb er in Wien im Jahre 1803. Noch im selben Jahr eröffnete er eine Apotheke in Pétervárad, in welcher er bis 1817 arbeitete. Ab 1818 lebt er in Pest, wo er seine ganze Zeit, seine ganze Energie der Verbesserung dem heruntergekommenen ungarischen Weinbau widmete. Er schreibt zahlreiche Bücher, gründet eine Zeitschrift für Weinbau, die er selber redigiert, in ungarischer und deutscher Sprache publiziert und zum Selbstkostenpreis in den Verkehr bringt. Am „Sashegy“ gründet er eine Weinbauschule, wo gleichzeitig unterrichtet wird und diese Schule bildet dann später die Basis der Universität für Gartenbau. Als Eigentümer zahlreicher Auszeichnungen und als wirkliches korrespondierendes Mitglied verschiedener landwirtschaftlichen Gesellschaften von Sankt Petersburg bis London, starb er im Jahre 1839 in Lakipusztá im Komitat Baranya an einer Erkältung, die er sich während seiner Wanderung durch das ganze Land zugezogen hat.

* *Resumo en Esperanto:*

D-ro Cs. K o l o z s: *Ferenc Schams (1780—1839)*

La aŭtoro elvokas la memoron de la farmaciisto *Ferenc Schams* (1780—1839), okaze de la 200-jara datreveno de lia naskiĝo. Li devenis el Ĉeĥio, sed sin konfesis hungaro, li estis elstara ampelologo, vinberkulturisto kaj vinkulturisto, la unua scienco kultivanto de la vinberkulturado kaj organizanto de vinberkulturejo. Li akiris sian farmaciistan diplomon en la jaro 1803, kaj en la sama jaro li malfermis sian apotekon en Pétervárad. Li laboris tie ĝis la jaro 1817. Ekde la jaro 1818 li vivis en Pest, kaj dediĉis sian tutan tempon kaj energion al la plibonigo de la malboniĝinta hungara vinbermastrumado. Li verkis multe da libroj, fondis fakrevuon pri la vinberkulturado, tiun ĉi revuon li mem redaktis kaj eldonis en hungara kaj germana lingvoj, enĉirkuligante ĝin je proprakosta prezo. Li fondis „vinberkulturejon” en Sashegy, kie samtempe okazis ankaŭ instruado, kaj kiu poste fariĝis bazo de la Gardenkultura Universitato. Li mortis en la jaro 1839 en Lakipusztá (Komitato Baranya), kiel posedanto de pluraj honorigoj kaj kiel normala kaj korespondanta membro de diversaj agrokulturaj asocioj de Szentpétervár ĝis London. Li forpasis pro malvarmumo akirita dum rondvojaĝo en la provinco.